

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, סמדר שאול

כרך 7 גיליון 4, אפריל 2019

תוכן העניינים

- 3פני סודאן לאן?
- 5 "עידן חדש": תוכנית הריאליטי האיראנית
- 8 "פיצוץ האוכלוסין" במצרים בראי השיח הרשתית

דבר העורכים

הדסק לחקר רשתות ע"ש דורון הלפרן שמח להגיש לכם את גיליון אפריל של ביהייב. בראשית הגיליון נעסוק בהפגנות ההמוניות המתחוללות בסודאן מדצמבר אשתקד, שגרמו להדחת הנשיא עומר אל-בשיר, ותכליתן כעת להביא לכינון שלטון אזרחי במדינה; ניחשף להד הציבורי שמעוררת תוכנית הריאליטי "עצר ג'יד" המשודרת באיראן, החושף את המתח הקיים בחברה האיראנית בין הדור הצעיר שמראה התעניינות גוברת בתרבות המערב לבין זרמים שמרניים החוששים מהתערערות ערכי היסוד של המהפכה האסלאמית; ונסיים בביקורת נוקבת שמעלים גולשים מצרים בנוגע לרעיון להגביל את הילודה במצרים בחקיקה, על רקע הגידול הדמוגרפי המהיר.

קריאה מהנה!

פני סודאן לאן?

אדם הופמן וד"ר חיים קורן¹

מתחילת אפריל נמצאת סודאן במצב ביניים, לאחר שמחאה אזרחית מתמשכת הצליחה להביא להדחת עומר אל-בשיר מתפקיד נשיא סודאן, שאותו מילא במשך שלושים שנה, אך טרם התייצב אופיו והנהגתו של המשטר. בשעה שהמועצה הצבאית הזמנית שקמה בסודאן מבקשת לכוון ממשלה זמנית בראשות הצבא, ברחבי סודאן ממשיכות להתקיים הפגנות המוניות הקוראות להשלים את המהפכה ולהביא לכינון שלטון אזרחי. בעיני המפגינים נחשב המשטר הצבאי בבחינת המשך למשטרו האוטוריטרי של בשיר והסכמה לכך מהווה מבחינתם כישלון של המהפכה. תפיסה זו משתקפת גם בשיח הרשתי, וגולשים רבים קוראים לדחות את המשטר הצבאי ולמניעת התערבות של כוחות זרים הפועלים להותרתו על כנו.

מאמצע דצמבר אשתקד התקיימו בסודאן הפגנות המוניות בערים רבות נגד משטר בשיר, שהיו המשך למחאות שהובילו בשנים האחרונות מגזרים שונים בחברה הסודאנית.² הפגנות אלו הבשילו לכדי הדחת בשיר על-ידי הצבא ב-10 באפריל. את מושכות השלטון נטל תחילה שר ההגנה הסודאני עוואד אבן עוף, שנחשב למקורב לבשיר, אך הוא נאלץ להתפטר לאחר יממה בעקבות דרישת המפגינים.³ החליף אותו עבד אל פתאח אל בורהאן, אף הוא ממקורבי בשיר, ששימש כמפקד הכוחות הסודאנים הנלחמים בתימן במסגרת הקואליציה הערבית בהנהגת סעודיה. בהקשר הזה יש לציין כי רוב הכוחות הסודאנים המשתתפים בקואליציה זו משתייכים למיליצית הגייג'אוויד הידועה לשמצה, שביצעה (ועודה מבצעת) את הג'ינוסייד בדארפור ובעטיה הואשמו ב-2009 בשיר ושרים נוספים במשטרו בפשעים נגד האנושות ע"י בית-הדין הבינלאומי בהאג, ומאז הם מבוקשים על ידו.⁴ בורהאן הבטיח "לעקור את המשטר [הקודם]" והורה על שחרור מאות עצירים פוליטיים שנעצרו תחת חוקי מצב החירום שעליו הכריז בשיר בסוף פברואר. חרף הנכונות שמציגה ההנהגה הצבאית להיענות לדרישות האזרחים, הלכה למעשה היא פועלת לשמר את הכוח בידי האליטה הצבאית ולא להעבירה לידי הכוחות האזרחיים במדינה.

המועצה הצבאית הזמנית נדחתה על-ידי המפגינים המבקשים שינוי יסודי של צורת המשטר באמצעות כינון שלטון אזרחי. הלך רוח זה מתבטא בשיח שהתפתח ברשתות החברתיות הקורא לאזרחים למחות מול המפקדה הכללית, מקום מושבה של המועצה הצבאית הזמנית, כדי לשמר את רוח המחאה, תחת התגיות #מדניה_בס (רק [שלטון] אזרחי), #אלכלמה_ללשעב_אלסודאני (המילה [קרי הזכות שייכת] לעם הסודאני), ו-#אעתצאם_אלקיאדה_אלעאמה (שיבת מחאה מול המפקדה הכללית). הגולשים העלו תמונות שמתעדות מפגינים המתכוננים לחודש הרמדאן, שהחל ב-5 במאי, על מנת לאותת לצבא כי

בכוונתם להמשיך ולמחות במקום עד שיתקבלו דרישותיהם לשלטון אזרחי.⁵ בתמונה אחרת מוצגים ה"השהידים של מהפכת 19 בדצמבר" – מפגינים שנורו ונהרגו על-ידי משטר בשיר במהלך ההפגנות, זמן קצר לאחר פרוץ המחאה ההמונית.⁶ בתגובה להודעת המועצה הצבאית על כוונתה להקים ממשלת מעבר בראשות הצבא, הצטרפו מאות מפגינים למחאה מול המפקדה הכללית כשהם זועקים את סיסמאות המהפכה.⁷

3:14 AM - 30 Apr 2019

23 Retweets 33 Likes

קריקטורה המציגה את שר ההגנה הסודאני אבן עוף מטפס על מדרגות השלטון, מהמועצה הצבאית ומשרד ההגנה לראשות המדינה, מתוך

טוויטר

חששם של המפגינים בנוגע לעתיד סודאן הוא כפול. מחד גיסא, רבים חוששים שהמועצה הצבאית הזמנית לא תמסור את השלטון לידי הגורמים האזרחיים, כפי שראשיה התחייבו לעשות לאחר הדחת בשיר, אלא תמשיך לשלוט במדינה, כפי שקרה במצרים לאחר ההפיכה הצבאית שביצע הגנרל עבד אל-פתאח אל-סיסי ביולי 2013. חשש זה בא לידי ביטוי בקריקטורה פופולרית שהופצה ברשתות המציגה את שר ההגנה אבן עוף מטפס במדרגות השלטון – מהמועצה הצבאית למשרד ההגנה וממנו לראשות המדינה.⁸ מאידך גיסא, חוששים המפגינים מהתערבות של כוחות זרים בתהליכים הפנימיים בסודאן ובעיצוב פניה של המדינה. בשעה שארצות-הברית, בריטניה ונורבגיה קוראות למועצה הצבאית לכבד את דרישות המפגינים ולהעביר את השליטה במדינה לגורמים אזרחיים,⁹ מצרים, סעודיה ומדינת האמירויות הערביות המאוחדות (מאע"מ) הביעו את תמיכתן בשלטון המועצה.

את תמיכת המדינות הערביות במשטר הצבאי יש לבחון על רקע המאבק האזורי רחב ההיקף נגד מה שהן מגדירות "תנועות קיצוניות", ובראשן תנועת האחים המוסלמים. מדינות אלו רואות במהפכה העממית בסודאן ובהדחת בשיר סכנה ליציבות האזורית, העשויה להגביר את הכאוס המתחולל במזרח התיכון מאז פרוץ אירועי "האביב הערבי". ביטוי לכך התקבל בדבריו של שר החוץ של איחוד האמירויות, אנואר גרגש, שהביע את תמיכת האמירויות ב"חילופי שלטון מסודרים ויציבים" בסודאן וכתב "חווינו כאוס כללי באזור, ואנחנו לא צריכים עוד ממנו."¹⁰ זאת על אף שמשטר בשיר היה מזוהה בעצמו עם תנועת האחים המוסלמים בשל התמיכה שלה זכה בשיר מצד הפוליטיקאי האסלאמיסט חסן אל-תוראבי בתחילת משטרו, ובשל המקלט שסיפק המשטר הסודאני ב-2013 לאנשי האחים המוסלמים שנמלטו ממצרים

לאחר ההפיכה הצבאית שהתחוללה בה. הטיב לתאר זאת העיתונאי הסעודי הוותיק עבד אל-רחמן אל-ראשד שהגדיר את משטר בשיר בתור "זרוע של האחים המוסלמים", והוסיף שהאירועים בסודאן הם, בראייתו, חלק ממאבק אזורי כנגד "ההתקדמות המסוכנת של תנועות קיצוניות".¹¹ נקודה נוספת שמסבירה את תמיכת המדינות הערביות במשטר הצבאי נוגעת לשאיפת סעודיה ואיחוד האמירויות לשמר את השתתפות הצבא הסודאני במלחמה בתימן, כחלק מהקואליציה הסעודית.¹²

אקטיביסטים סודאנים דוחים את ניסיונות "הכוחות הזרים" להתערב במהפכה העממית וברצונו של העם הסודאני. עלאא צלאח, סטודנטית סודאנית שהפכה לאחד מסמליה הבולטים של ההפגנות נגד בשיר, לאחר שתמונה שלה מובילה את אחת ההפגנות הפכה לווריאציה ברשתות, הזהירה בחשבון הטוויטר שלה את סעודיה ואיחוד האמירויות "להפסיק את ההצהרות הבלתי-קבילות ואת התמיכה במועצה הצבאית [...] יש לנו את הכוח להפגין עד שנשיג את יעדינו, עצרו בבקשה עניינים לא דרושים".¹³

מאז הדחתו של בשיר, מתנהלים בסודאן מאבקים בשתי רמות. ברמה הפנים-מדינתית מתנהל מאבק בין הצבא שמעוניין לשמר בידי את השליטה, לבין המפגינים המבקשים לכונן משטר אזרחי. המאבק השני מתנהל ברמה האזורית וסובב את סוגיית תמיכת סעודיה, איחוד האמירויות ומצרים במשטר הצבאי. המדינות הללו שואפות לייצב ולעצב את הסדר הפוליטי בסודאן שלאחר בשיר ולמנוע את עליית כוחו של האסלאם הפוליטי או של גורמים אחרים הנוגדים את האינטרסים של המדינות האלה. אולם, מעורבותן בענייני סודאן נתפשת על-ידי המפגינים כהתערבות זרה ושליטת. ההתנגשות בין מאבקים אלו, שכנראה רק תלך ותתעצם בשבועות הקרובים, מעניקה לאירועים המתמשכים בסודאן משמעות החורגת מגבולות המדינה ומבטיחה שאי-היציבות בסודאן תישמר בזמן הקרוב.

ד"ר חיים קורן הוא שגריר ישראל לשעבר לדרום סודאן ומצרים. הוא מומחה למדינות אלו ומרצה כיום במרכז הבינתחומי בהרצליה.

"עידן חדש": תוכנית הריאליטי האיראנית

ד"ר רז צימט

ב-16 בפברואר החלה הטלוויזיה הממלכתית האיראנית בשידור תוכנית ריאליטי בשם "עצר ג'יד" (עידן חדש) בהנחיית מפיק ומגיש הטלוויזיה אחסאן עליח'אני. התוכנית היא גרסה איראנית לתוכנית הריאליטי האמריקאית "America's Got Talent", המשודרת בארצות הברית משנת 2006. בדומה לגרסה האמריקאית, מדובר בתחרות שבה מציגים המתמודדים את כישרונותיהם המגוונים בפני ארבעה

שופטים ובסופה זוכה המתמודד המועדף בפרס כספי גבוה. התוכנית הפכה עד מהרה לאחת התוכניות הפופולריות באיראן ועוררה גל תגובות ברשתות החברתיות ובאמצעי התקשורת המסורתיים המשקף את המתח בין הדור הצעיר שנמשך לתרבות המערב לבין זרמים שמרניים החוששים מפני חדירה תרבותית מערבית שעלולה, בראייתם, לערער את ערכי היסוד של המהפכה ואף את יציבות המשטר.

הלך הרוח הציבורי כלפי התוכנית הוא חיובי בעיקרו ונמצאו לא מעט גילויי התפעלות מכישרונותיהם יוצאי הדופן של חלק מהמתחרים בתוכנית. תגובות אוהדות במיוחד נשמעו ביחס לביצועיהם של המתמודדים הצעירים, ודוגמה לכך בביצוע המרגש שהעניק פארסא ח'אאיפא בן 13 מארדביל שבצפון איראן לשירה איראנית מסורתית.¹⁴ גולשים רבים בירכו על ההזדמנות שהתוכנית החדשה מספקת לצעירים איראנים להפגין את יכולותיהם המיוחדות, אך גם הלינו על כך ששלטונות איראן אינם מעודדים כישרונות אלה. באחת התגובות נכתב כי התוכנית חושפת רק מעט ממאות אלפי הכישרונות הקיימים באיראן ששליטי המדינה "קוברים", במקום לטפחם.¹⁵

צוות השופטים של התוכנית "עידן חדש", מתוך טוויטר

בצד התגובות החיוביות כלפי התוכנית, בלטה ביקורת מרכזית שהתייחסה לעובדה כי מדובר בחיקוי של התוכנית האמריקאית. מספר גולשים הלינו על כך שאפילו התפאורה הועתקה מהמקור. "מדוע אנו האיראנים אוהבים כל כך חיקויים?", תהה אחד המגיבים בטוויטר.¹⁶ גולשים אחרים ראו בשידור התוכנית ביטוי לצביעות

מצד אנשי רשות השידור הממלכתית המתריסים משך שנים נגד תרבות המערב, שאותה הם מכנים "תרבות מנוונת", ומטיפים נגד חדירתה לאיראן.¹⁷ באחת התגובות נכתב בלעג כי אלה הקוראים "מוות לאמריקה" גונבים את "America's Got Talent".¹⁸ לעומת זאת, טענו גולשים אחרים כי אין כל פסול בחיקוי תוכניות אמריקאיות כפי שהדבר נעשה בכל העולם. אחד מהם אף המליץ לנצל לטובה את הניסיון האמריקאי לא רק בתוכניות טלוויזיה, כי אם גם בפוליטיקה, בכלכלה, בתרבות ובחינוך.¹⁹

במהלך התוכנית נשמרה הקפדה יתרה על קוד המוסר והלבוש האסלאמי. בין היתר לא התאפשרה שירת סולו של נשים, לא הושמעה מוסיקה בסגנון מערבי ונשמרה הפרדה בין מתחרים גברים לנשים. התנהלות

זו עוררה התנגדות מצד מספר גולשים, במיוחד ביחס לאיסור על שירת נשים ולאכיפת הרעלה, כולל על ילדות קטנות שהשתתפו בתוכנית.²⁰ חרף ההקפדה על הקוד האסלאמי, הביעו גולשים אחדים הסתייגות מהתוכנית בטענה שאינה עולה בקנה אחד עם ערכים אסלאמיים. אחד מהם הלן על כך שהתוכנית לא תורמת ל"בניית אדם מהפכן ואסלאמי", כפי שהרדיו והטלוויזיה נועדו, לדעתו, לעשות.²¹

התוכנית זכתה לסיקור נרחב גם באמצעי התקשורת המסורתיים, שאף הם נחלקו ביחסם אליה. בעוד שחלק מאמצעי התקשורת המזוהים עם הימין השמרני השמיעו אף הם הסתייגות מחיקוי התוכנית האמריקאית, נמצאו אמצעי תקשורת אחרים, ובמיוחד הפרגמטיים שבהם, שהתייחסו אליה בחיוב, במיוחד על רקע ההזדמנות שהיא מספקת עבור צעירים. בטור דעה שהתפרסם באתר "עצר-י איראן" נכתב כי בעוד שמערכת החינוך האיראנית אינה מייחסת כל חשיבות לכישרונות, אלא רק לרכישת ידע, מספקת התוכנית הזדמנות עבור צעירים להציג את כישרונותיהם בפני הציבור ולטפחם.²²

את העניין הרב בתוכנית הריאליטי החדשה יש לבחון גם על רקע ביקורת ציבורית גוברת כנגד הטלוויזיה האיראנית בשנים האחרונות בטענה שזו קופאת על שמריה ואינה מתאימה את תכני השידורים לדרישות הצופים. לא בכדי, רבים מאזרחי איראן מעדיפים לצפות בשידורי טלוויזיה מחוץ לאיראן באמצעות צלחות לוויין המותקנות בבתיים בניגוד לחוק. מאז שנות התשעים מנהלים שלטונות איראן מאבק בלתי פוסק נגד השימוש בצלחות הלוויין תוך שהם מציגים את השימוש בהם כביטוי לחדירת תרבות מערבית משחיתה ובלתי מוסרית. מאבק זה כולל מבצעים חוזרים ונשנים מצד כוחות ביטחון הפנים לאיסוף צלחות לוויין מבתי האזרחים, הנוחלים כישלון חרוץ. בדצמבר 2013 הודעה שר ההכוונה האסלאמית (תפקיד מקביל לשר תרבות), עלי ג'נתי, כי כשלו מאמצי השלטונות לאסור את השימוש בצלחות לוויין וכי למעלה מ-70% מתושבי טהראן צופים בשידורים אלה.²³

התגובות האוהדות לתוכנית הריאליטי האיראנית מספקות עדות נוספת לתהליכי השינוי הפוקדים בעשורים האחרונים את החברה באיראן, ובעיקר את בני הדור השני למהפכה האסלאמית, המגלים אהדה כלפי תרבות המערב, ובמיוחד התרבות האמריקאית. החשיפה הגוברת למערב ולמודרניזציה מביאה להתרחקות מערכי המהפכה ולאיימוץ אורח חיים מערבי מתירני הכולל צריכת תרבות מערבית, קיום מסיבות מחתרטיות וכדומה.²⁴ כמו כן, מתרחקים הצעירים מעיסוק בעניינים פוליטיים ומעדיפים להקדיש את זמנם לפעילויות בידור ופנאי. גם אירועים בעלי צביון אידיאולוגי דוגמת תהלוכות יום השנה למהפכה, שינו את אופיים והפכו לקרנבל צבעוני המספק הזדמנות לבילוי משפחתי ביום החופשה הלאומי ולמפגשים חברתיים. מגמות אלה מעוררות ביקורת באיראן, בעיקר מצד חוגים שמרנים החוששים מפני התערעורת ערכי התרבות האיראנית והמוסלמית המקומית.

”פיצוץ האוכלוסין” במצרים בראי השיח הרשתי

ד”ר מיכאל ברק

אחד האתגרים הלאומיים הבווערים שעמו מתמודד המשטר המצרי זה שנים ארוכות הוא גידול האוכלוסין המהיר. ח'אלד צאלח, עורך העיתון המצרי ”אל-יום אל-סאבע” הזהיר בחשבון הטוויטר שלו כי מצרים עומדת בפני אסון כלכלי שיתבטא בדלדול משאביה, כל עוד יימשך קצב הילודה המהיר שאותו הציע להגביל באמצעות חקיקה.²⁵ הצעתו של צאלח עוררה ביקורת נוקבת מצד גולשים רבים שהסתייגו מעצם הרעיון של הגבלת ילודה בחקיקה, שבראייתם, משקפת תפיסה שגויה מיסודה של המשטר הרואה בגידול האוכלוסייה מכשול בפני שגשוג ולא נכס אסטרטגי.

האוכלוסייה במצרים מונה כיום כ-97.4 מיליון איש וצפויה לצמוח לכדי 130 מיליון בשנת 2030. עבד אל-פתאח אל-סיסי, נשיא מצרים, הכריז ב-2017 כי הטרור וגידול האוכלוסין הם שני האתגרים הגדולים ביותר המעכבים את צמיחת המדינה.²⁶ מדינאים, אנשי אקדמיה, עיתונאים ואנשי ציבור במצרים שותפים לעמדתו של אל-סיסי והזהירו לא אחת מפני ההשלכות ההרסניות של הגידול הדמוגרפי המהיר. חרף המשאבים הרבים שמשקיע המשטר המצרי בהתמודדות מול האיום הדמוגרפי הכוללים, בין היתר, צעדים להעלאת המודעות לתופעה באמצעות מערכת החינוך והממסד הדתי אל-אזהר, יצירת מקומות עבודה חדשים והקמת ערים חדשות, ”המדינה לא הצליחה לשכנע את האנשים להגביל את הילודה” כפי שציין זאת אל-סיסי במאי 2018.²⁷

Khaled Salah
@Youm7Khaled

Following

عدد سكان مصر يرتفع إلى 98.5 مليون نسمة
بزيادة تتجاوز 500 ألف مولود خلال 4 أشهر
إذا استمرت الزيادة بهذه المعدلات سنكون أمام
كارثة. نحن نزيد بمقدار عدد سكان دولة كل يوم.
ونضغط على موارد البلد ونسابق معدلات النمو
نحتاج لقرارات وتشريعات لضبط النمو السكاني
طالما لم تفلح التوعية

**הציוץ של העיתונאי המצרי ח'אלד צאלח אודות האסון
הנשקף למצרים בשל גידול האוכלוסייה המהיר,**

[מתוך טוויטר](#)

הרעיון בדבר הצורך בחקיקה להגבלת הילודה התקבל בהסתייגות מצד גולשים רבים שראו בדבריו של צאלח אמצעי של המשטר להכשרת דעת הקהל לקראת חקיקה בנושא, ושלראייתם היה דומה לניסיונו של המשטר לבחון את רחשי הציבור ביחס לאפשרות הארכת כהונת נשיאותו של אל-סיסי בשנה שעברה.²⁸ אחד הגולשים ציין בבדיחות כי מוטב להוציא להורג חמישה מיליון איש כדי להפחית את

גודל האוכלוסייה. גולש אחר קרא לצאלח לבחון מחדש את הנתונים אודות שיעור הילודה לנוכח שיעור

הגירושים הגבוה במדינה. גולש נוסף ציין כי המצב הכלכלי הגרוע מונע נישואים, וכי "אם תמשיך מגמה זו, הרי שנמצא את מצרים בעוד עשרים שנה עם 40 מיליון איש בלבד." גולשים אסלאמיסטים מחו אף הם נגד ההצעה והדגישו כי מדובר בהפרה בוטה של דברי האל ודרכו של הנביא מוחמד שהתיר לשאת ארבע נשים. מספר גולשים העלו תיאוריות קונספירציה ולפיהן הנצרות והיהדות מבקשות להרעיל את מוחות שליטי ערב לגבי ההשלכות השליליות של ריבוי הילודה, בעוד שהן מעודדות ילודה בארצותיהם.²⁹

הגולשים הביעו תסכול על חוסר האונים של המשטר המצרי לתרגם את הגידול באוכלוסין לנכס כלכלי. רבים מהם הצביעו על הודו, יפן ובמיוחד סין כמעצמות תעשייתיות שהשכילו לפתח את הכלכלה חרף האוכלוסייה העצומה שלהן. הטיב לבטא זאת אחד הגולשים שטען "אנו רוצים ממשל מפוכח שיידע להפיק תועלת מכוח האדם ולא יחסל אותו," וכי "אירופה מכונה 'היבשת הזקנה' מכיוון שהיא אימצה את הדרך שאתם [הממשל] מטיפים לה." גולש אחר העיר כי "יש לנו הכול, אדמה, כוח אדם ומשאבים. עלינו רק למצוא תוצר שיעסיק רבים."³⁰ הגולשים שיבחו את הצלחתה של סין בפיתוח מקומות עבודה עבור מיליארד אזרחיה והלינו על חוסר יכולתה של מצרים, שאוכלוסייתה קטנה בהרבה, לעשות זאת.³¹ לדברי עיתונאי מצרי "הבעיה איננה בגידול [האוכלוסייה]. הבעיה [קשורה] באופן ניהול כוח האדם של המדינה. ביפן יש יותר מ- 126 מיליון [איש], אולם ניהול משאב כוח האדם מתבצע בצורה נכונה [...]".³² מספר גולשים אתגרו עמדות אלה כשטענו כי בניגוד למצרים, קצב הילודה במדינות האחרות נמוך בהרבה והתוצר לנפש ביחס למספר התושבים הוא גבוה, "וזה אחת הסיבות להתקדמותן."³³

הגולשים נתנו דעתם גם על בעיית הדיור והצפיפות בערים הגדולות כפועל יוצא מגידול האוכלוסין. גולש מאל-מנצורה טען כי כיום רוב האוכלוסייה מרוכזת באזור הדלתא עד כדי "חנק נוראי" ומוטב לשים דגש על פיתוח אזורים מגורים באזורים מרוחקים יותר כמו המדבריות במזרח ובמערב הארץ, כמו גם בחופים לאורך הים האדום והים התיכון וחצי האי סיני. גולש מטנטא טען כי 98% מהאוכלוסייה מרוכזת רק ב-2% משטח מצרים ומכאן הגישה השגויה של מדינאים מצריים הסבורים כי ריבוי האוכלוסין הוא בעוכרי המדינה. גולש נוסף מטנטא הסכים כי יש להפריח את השממה אך הצביע על אספקת המים כאתגר משמעותי, והציע לשלב התפלת מי ים וחפירת בארות ממערב לנילוס כחלק מפתרון הבעיה. הצעה זו עלתה בעבר על ידי המדען המצרי פארוק אל-באז, כפי שציין זאת אחד הגולשים, שטען כי טרם נמצא כוח פוליטי שיראה נכונות להשקיע מיליארדים לקידום התכנית שעשויה להביא להפרכת השממה ולהבטחת מקומות עבודה נוספים.³⁴

חרף הביקורת הנוקבת כלפי המשטר, היו מספר גולשים שקראו לחברה המצרית לגלות בגרות ורוח יזמות בכל הקשור לשיפור איכות חייהם. כך לדוגמא טען גולש קופטי כי לחברה המצרית נוח להאשים את

המדינה בבעיות צפיפות, אבטלה ועוני במקום להגר אל מקומות פחות מיושבים ולהשקיע מאמץ בהפרחתם.³⁵ גולש מגיזה העוסק בעסקי בנייה הציע לעודד את המגזר הפרטי להשקיע משאבים בבניית ערים תעשייתיות ולחברן לשווקים הפנימיים ולנמלים, לפתח רשתות תחבורה מהירה ועוד. זאת בטענה שהמדינה איננה מסוגלת בשלב זה לתקצב את כל הפרויקטים הללו.³⁶

לצד ההתנגדות הנרחבת שעוררה ההצעה להגבלת הילודה בחקיקה, נמצאו מספר גולשים שהסכימו עם רעיון זה. אחת הגולשות ציינה כי הבאת ילדים לעולם צריכה להיערך לאחר הפעלת שיקול דעת ביחס למידת היכולת לכלכל ולתת חינוך טוב לכל ילד.³⁷ גולשת אחרת הדגישה כי הורים אחראים מגלים נכונות להגביל את מספר הנפשות במשפחה, בעוד שהורים לא משכילים, ובהם עניים ופושטי יד, אינם מודעים לחומרת הנושא ומעדיפים להביא ילדים רבים בכדי לנצלם.³⁸ הגולשים העלו רעיונות שונים בדבר הצעדים שיש לנקוט בכדי להתמודד עם התופעה, ובכלל זה הגברת המודעות הציבורית באמצעות התקשורת לסכנות הכרוכות בהחמרת המשבר הכלכלי כתוצאה מהגידול באוכלוסייה ושימוש באמצעי מניעה.³⁹

השיח הרשתי חושף, אם כן, הסתייגות נרחבת של הגולשים מהרעיון כי מצרים עומדת על סף תהום בעקבות גידול האוכלוסין ומהפתרון המוצע להגביל את הילודה בחקיקה. נדמה כי הציבור המצרי למוד הניסיון מזהה כאן מאמץ מצד המשטר להעלות את האפשרות לחקיקה בנושא באמצעות אמצעי התקשורת כ"בלון ניסוי" על מנת לבחון את רחשי הציבור. השיח הרשתי חושף אכזבה מדרך התנהלות המשטר והניצול הלא מושכל של המשאבים העומדים לרשותו, אך בה בעת מתאפיין השיח גם באופטימיות זהירה ואמונה כי חישוב מחדש של דרך ניהול המדינה, כמו בניית ערים חדשות במדבריות ופיתוח כלכלי, עשויים להעלות את מצרים על "דרך המלך". נראה אפוא כי אם יגביל המשטר המצרי את הילודה במדינה תהא לכך התנגדות נרחבת בקרב הציבור.

¹ ד"ר חיים קורן הוא שגריר ישראל לשעבר לדרום סודאן ומצרים. הוא מומחה למדיניות אלו ומרצה כיום במרכז הבינתחומי בהרצליה.

² חיים קורן ואדם הופמן, "העם רוצה להפיל את המשטר; ההפגנות בסודאן נגד משטר בשיר", *ביהייב*, כרך 7, גיליון 1, ינואר 2019.

³ "[Sudan defense minister steps down as head of transitional military council](#)", *Reuters*, 12 April 2019.

⁴ Haim Koren, "Sudan; Bashir Weathers the Storm", *Tel Aviv Notes*, 10 October 2018.

⁵ , Twitter.com, April 30, 2019. Last accessed 2 April 2019. [@AnyXMeans](#)

⁶ [@EihabSafy](#), Twitter.com, April 30, 2019. Last accessed 2 April 2019.

⁷ , Twitter.com, April 30, 2019. Last accessed 2 April 2019. [@SudaneseTc](#)

- ⁸ , Twitter.com, April 30, 2019. Last accessed 2 April 2019. [@makkawii](#)
- ⁹ , *Sudan Tribune*, 14 April 2019. "[Troika countries urge Sudan's junta to hand over power to civilians](#)"
- ¹⁰ , Twitter.com, April 30, 2019. Last accessed 2 April 2019. [@AnwarGargash](#)
- ¹¹ Abdualrahman al-Rashed, "[Ousting Islamist rulers an important development](#)", *Arab News*, 29 April 2019.
- ¹² Georgio Cafiero, "[The Geo politics of Sudan's Transition after Bashir](#)", *Lobe Log*, 15 April 2019.
- ¹³ , Twitter.com, April 14, 2019. Last accessed 2 April 2019. [@oalaa_salah](#)
- ¹⁴ , Twitter.com, 3 March 2019. Last accessed 12 March 2019. [@MjtbRjzbzd](#)
- ¹⁵ , Twitter.com, 10 March 2019. Last accessed 12 March 2019. [@Arman_Truth](#)
- ¹⁶ , Twitter.com, 17 February 2019. Last accessed 12 March 2019. [@mSalarAhmadi](#)
- ¹⁷ , Twitter.com, 16 February 2019. Last accessed 12 March 2019. [@EhsanBodaghi](#)
- ¹⁸ , Twitter.com, 3 March 2019. Last accessed 12 March 2019. [@AndishiA_wos](#)
- ¹⁹ , Twitter.com, 24 February 2019. Last accessed 12 March 2019. [@asghari_hossein](#)
- ²⁰ , Twitter.com, 11 March 2019. Last accessed 12 March 2019; [@Shamed64](#), Twitter.com, 17 [@Andalib999](#)
- February 2019. Last accessed 12 March 2019.
- ²¹ , Twitter.com, 8 March 2019. Last accessed 12 March 2019. [@ali_yasami](#)
- ²² "עידן חדש: חיקוי של America's Got Talent, אך עם מטרה גדולה", עזר-י אילאן, 17 בפברואר 2019.
- ²³ "[Iran says 70% of Tehran watching banned TV](#)", *The Associated Press*, 18 December 2013.
- ²⁴ רז צימט, "מגמות מרכזיות בחברה האיראנית", *עדכן אסטרטגי*, כרך 20, גיליון 4, ינואר 2018; רז צימט, "[דור ה-Z באיראן: מתארגנים ברשתות החברתיות וחוגגים בקניון](#)", *ביהייב*, כרך 4, גיליון 7, יולי 2017.
- ²⁵ [@Youm7Khaled](#), Twitter.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. ; יום לפני הציוף של ח'אלד צאלח, פרסם אתר אילאף ידיעה אודות כוונת הפרלמנט המצרי לחוקק חוק האוסר על הבאת יותר משני ילדים למשפחה שעוררה ביקורת בקרב גולשים מצרים ברשתות החברתיות: אחמד חסן, "[הפרלמנט המצרי מתכוון לחוקק חוק נגד הולדה של יותר משני ילדים](#)", אילאף, 10 באפריל 2019; [@1954487011495122](#); Facebook.com, 12 April 2019. Last accessed 22 April 2019.
- ²⁶ אחמד מצטט, "[אל-סיסי: גידול האוכלוסין והטרור הם שני האתגרים הגדולים ביותר לצמיחה](#)", אל-חיאת, 24 ביולי 2017.
- ²⁷ סמיר חסנא ואחרים, "[אל-סיסי: המאמצים הקודמים של המדינה לשכנע את האנשים לגבי הגבלת הגידול באוכלוסייה לא צלחו](#)", אל-יום אל-סאבע, 16 במאי 2018.
- ²⁸ ראו: מיכאל ברק, "["לא לתקון החוקה": הוויכוח על האפשרות להארכת כהונת אל-סיסי](#)", *ביהייב*, כרך 7, גיליון 3, 7 במרץ 2019.
- ²⁹ , Twitter.com, 11 April 2019; [@Youm7](#), Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April [@Youm7Khaled](#)
- 2019.
- ³⁰ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)
- ³¹ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)
- ³² , Twitter.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@ahmedsamz](#)
- ³³ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)
- ³⁴ [@Youm7](#), Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019.
- ³⁵ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)
- ³⁶ , Facebook.com, 21 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@mbalabd](#)
- ³⁷ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)
- ³⁸ , Facebook.com, 21 April 2019. Last accessed 22 April 2019 [@aimanbacha.aimane](#)
- ³⁹ , Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 22 April 2019. [@Youm7](#)